

A bajok eredetéről másképp

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 29. szám, 2019. július 19.

Kozák Márton szerint (*A bajok eredete*, *ÉS*, 2019/25., jún. 21.) a Fidesz teljhatalmáért a választási rendszer tehető felelőssé, konkrétan az, hogy 1989 októberében az eredeti 152 helyett 176 egyéni választókerület került az MSZP és az Ellenzéki Kerekasztal korábbi megállapodásához képest az új választójogi törvénybe, és 58-ra csökkent az országos listán elosztandó kompenzációs mandátumok száma. A választási rendszer így aránytalanabbá vált, mint az eredetileg elképzelt 152 egyéni választókerület, 152 megyei listás és 70 országos listás mandátum esetén lett volna. Ezért érhetett el a listás szavazatok 53 százalékaival kétharmados, alkotmányozásra jogosító parlamenti mandátumtöbbséget a Fidesz 2010-ben, és ezért igazíthatta a következő években a maga érdekeihez a választási rendszert, a médiaviszonyokat, számolhatta fel a kormány és a parlamenti többség ellenőrzésére hivatott intézmények függetlenségét. Ennek következtében hozhatott létre önkényuralmi rendszert.

Vajon tényleg az tette-e lehetővé a Fidesz teljhatalmát, hogy az aránytalan választási rendszerben az 53 százalékos listás szavazati arányból 68 százalékos mandátumarány lehetett? Ne feledjük, hogy a megelőző öt választáson ugyanilyen aránytalan választási rendszerben nem született olyan eredmény, amely bármely pártnak, bármely pártvezetőnek teljhatalmat biztosított volna. Egyszer (1994-ben) létrejött ugyan kétharmados kormánytöbbség, de azt két, kormánykoalícióra lépett párt adta, melyek egymás kontrollját is jelentették. Akkor ugyanis a két legnagyobb, azután kormánykoalícióra lépett párt a listás szavazatok 33, illetve 20 százalékát kapta. A további négy választás eredményeképpen pedig kormány és ellenzék erőviszonyai kifejezetten kiegyensúlyozottak voltak: a kormánytöbbséget mindig több párt alkotta, és együttes parlamenti mandátumarányuk 60 százalék alatt maradt (1990-ben 58, 1998-ban 55, 2002-ben 51, 2006-ban 54 százalék). A választási eredmények elemzői körében közhely, hogy a győztes és a második helyezett listás eredménye közötti különbség határozza meg, mennyire erősíti meg a vegyes rendszer a győztest. Ha ez a különbség kicsi, az egyéni választókerületi mandátumokból sok jut a második helyezettnek is, míg ha nagy, akkor szinte minden egyéni mandátumot a győztes párt szerez meg. A 2010 előtti öt választás közül négyben (1990-ben, 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban) az első és második párt listás szavazatai között öt százalékpont alatt maradt a különbség, 1994-ben pedig, mint láttuk, 13 százalékpont volt. A vegyes választási rendszer aránytalansága azért vezethetett 2010-ben a győztes párt kétharmados többségéhez, mert a Fidesz megszerezte a listás szavazatok 53 százalékát, és a korábban kormányzó ellenfelei közül az MSZP mint második legnagyobb párt csak 19 százalékot szerzett, a különbség 34 százalékpont volt. Ezért lett a Fidesz szinte az összes egyéni mandátum. A „bajok eredetét” tehát nem a választójogi rendszerben, hanem a szavazatok 2010-es megoszlásában kell keresnünk. Abban, hogy a Fidesz szavazati aránya a 2002-es 41 és 2006-os 42 százalékról 53 százalékra nőtt, az MSZP-é pedig 42, illetve 43 százalékról 19 százalékra csökkent. Közben az SZDSZ-nek az első két választáson elért egymillió, 20 százalék körüli szavazótábora már 1998-ra 7,5 százalékra, utána pedig 2002-ben és 2006-ban 5,5, illetve 6,5 százalékra csökkent, hogy azután már a 2009-es európai parlamenti választásra összeomoljon, így az MSZP-nek nem volt kívül összefognia a második fordulóban. Előbb tehát lépésről lépésre elkopott, majd megsemmisült az SZDSZ, továbbá 2010-re az MSZP szavazati aránya is 40 százalékból 20 százalékra zsugorodott. Az egyik oldalon a Fidesz sikerrel olvasztotta a maga szavazótáborába az MDF, Kiszgazdapárt és KDNP korábbi szavazóit, a másikon az SZDSZ és az MSZP listás szavazataránya drasztikusan, a bukásig menően csökkent, a választók elfordultak e két párttól. Valójában ebben találhatjuk meg a 2010-es fideszes kétharmad okát.

A következő kérdés, hogy vajon minek tulajdonítható a választók ilyen mértékű elfordulása az MSZP-től,

illetve az SZDSZ-től. Segíti a folyamat megértését, ha emlékeztetünk arra, ami korábban, az 1994-es választást megelőzően történt két rendszerváltó párttal, az MDF-fel és a Fideszsel. Az 1990-es országgyűlési választás nyertese, az MDF már az októberi önkormányzati választásra elveszítette támogatottságának jelentős részét, és a választást az SZDSZ nyerte meg. A kormányt vezető MDF támogatottsága csökkenésének fő (nem egyedüli) oka nyilvánvalóan az életkörülmények romlása miatti széles körű csalódás volt. Az 1994-es országgyűlési választásra az MDF támogatottsága meglehetősen, mindössze 12 százalékot kapott listán, szemben az 1990-es 25 százalékkal. A Fidesz támogatottsága az 1990-es 6 százalékról előbb 1992 tavaszára a biztos szavazók körében az 50, az összes választó körében 40 százalék közelébe emelkedett, és a következő választás biztos nyertesének látszott, de ezt követően ellenzékben is „sikerült” példátlan népszerűségvesztést elérnie: az 1994-es választáson a listán szerzett 7 százalékra csökkent a támogatottsága, elmaradva az 1990-es 9 százaléktól is. Vajon miért? Emlékeztet, hogy a ciklus közepére milliók bizalmát megszerző párttól az MDF-fel közös székházbotrány nyomán fordultak el tömegesen a választók. A rendszerváltó pártok támogatottságának ugyanis mindenekelőtt morális alapjai voltak, az MDF, az SZDSZ és a Fidesz támogatói a köz érdekében való önzetlen fellépést várták el azoktól, akik a leszerepelt pártállammal szemben az új rendszert létrehozták. Ehhez képest okozott traumát a kormányzó MDF körül létrejött korrupciós háló – ennek is fontos szerepe volt az MDF támogatottságának visszaesésében –, a székházügy pedig a Fidesz gyorsan bővült táborában okozott súlyos válságot.

Hasonló dolog történt az 1996-os Tocsik-botrány nyomán az SZDSZ-ben. Az 1994-es választáson az SZDSZ kevés híján megismételte 1990-es eredményét. Az SZDSZ vezetői kormányra kerülve néhány bizalmi emberüket küldték az újonnan létrejövő privatizációs ügynökség, az ÁPV Rt. vezető testületébe. Amikor kiderült számukra, hogy az ÁPV Rt. megbízásából az önkormányzatokkal tárgyaló Tocsik Márta az MSZP-hez utal nagyobb összeget, maguk is hasonló összeg átutalására kényszerítették őt. A dolog gyorsan kiderült, és hitelességi válságot okozott az SZDSZ-ben. Az utólagos közhiedelemmel szemben nem maga az MSZP-vel kötött koalíció roppantotta meg az SZDSZ-hívek bizalmát a pártban (hiszen a koalíciókötés után az SZDSZ támogatottsága átmenetileg még tovább növekedett), hanem főképpen az, hogy a kormánykoalíció keretében ilyen szégyenletes dolog történhetett. Az MSZP az 1998-es választáson is hozta 1994-es 33 százalékos támogatottságát, ugyanakkor az SZDSZ elvesztette 1994-es támogatottságának – listás szavazatokban mérve – közel kétharmadát. Ebből a traumából az SZDSZ soha nem tért magához.

A hanyatlás másik tényezője, immár a 2002-ben történt újbóli kormányra kerülés és a 2010-es bukás között az életszínvonal alakulásával kapcsolatos súlyos csalódás volt, megerősítve a becsapottság motívumával. A 2002-es választási kampányban az MSZP „jóléti rendszerváltást” ígért, benne a közalkalmazottak 50 százalékos béremelésével, a tizenharmadik havi nyugdíjjal s további ígéretek hosszú sorával. Ezeket 2002 és 2006 között nagyrészt meg is valósította, de ezzel pénzügyi válság szélére sodorta az országot. Az SZDSZ partner volt ebben, és hozzátette a magáét az adócsökkentésre, a diplomás minimálbérre, a gyorsított autópálya-építésre stb. vonatkozó választási ígéretekkel, amelyekből valamennyit szintén megvalósítottak. A 2006-ra kialakult pénzügyi válsághelyzet kényszerítette ki a választási győzelmet követően meghirdetett stabilizációs csomagot, amelynek keretében korábbi kedvezményeket kellett visszavonni, és megszorító intézkedéseket bevezetni. Szemben a Bokros-csomaggal, amellyel egy korábbi kormány hibáinak következményeit kellett helyrehozni, ezúttal a saját korábbi túlköltekezés következményei tették elkerülhetetlenné a megszorításokat. Ennek már 2006 nyarán érzékelhető sokkhatását morális csöddé mélyítette az őszi beszéd részleteinek szeptemberi nyilvánosságra kerülése. Az MSZP támogatottsága 2006 és 2010 között meglehetősen, és az SZDSZ is további hanyatlott.

Vajon nem csupán arról volt-e szó, hogy a kormányzás, mint oly gyakran, koptatta a kormányzó párt, illetve pártok választói támogatottságát? Nem, az SZDSZ és az MSZP egymást követő összeomlása több annál, amit a parlamenti váltógazdaság más országokban jelent. A két párt egyes vezetői pártjaik finanszírozásában folyamodtak megengedhetetlen eszközökhöz (amivel egyébként a Tocsik-botrány után

sem hagytak fel), illetve a gazdaságpolitikában, a költségvetési költségekben folytattak más európai országban elképzelhetetlen kalandorpolitikát, amelynek következményei azután mind újabb megszorításokat kényszerítettek ki. Nem egyszerűen a kormányzati teljesítmény volt gyenge, hanem a két párt hitelessége szenvedett súlyos kárt. Egyes vezető politikusokat terheli a felelősség azért, hogy döntéseik következtében összeomlott a két párt támogatottsága, s ez torkollott 2010-ben a Fidesz kétharmados parlamenti többséget biztosító győzelmébe. Ezt a felelősséget keni el az, aki a 2010-es kétharmadot a választási rendszer aránytalanságára vezeti vissza.